

О. І. Олексюк,
к. е. н., доцент, докторант кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана"

ГЛОБАЛЬНА МЕТРИКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті представлені результати авторського дослідження специфіки розвитку різних країн світу на базі використання інноваційних механізмів та глобальних тенденцій змін світових ринків. Сформовано концептуальні засади побудови національної стратегії інноваційного розвитку з урахуванням існуючого потенціалу нації.

The article presents the results of author research of development's specific of different countries on the base of innovative mechanisms and global tendencies of world markets. In the article are formed the conceptual principles of national innovative development strategy on the base of existent potential.

ВСТУП

Класична економічна дилема "бажання-ресурси" набуває нового змісту за сучасних умов, що зумовлено зміною сутності категорії "бажання", її подальших проявів у якості "економічного інтересу", а також зміною у трактуванні поняття "економічний ресурс". Порухення змісту та виникнення розбіжностей у трактуванні таких базових для економічної науки категорій призводить до руйнування історично сформованих основ, а це у свою чергу має наслідком розробку альтернативних методологій економічних досліджень, численну різноманітність кардинально відмінних теорій. Така ситуація є ознакою нашого часу та повинна сприйматися як підготовка до прориву на якісно новий рівень суспільного знання щодо економічних процесів, з подальшою стабілізацією та домінуванням, на певний історичний період нової економічної парадигми.

Визначаючи економікс як суспільну науку, що вирішує проблему максимально ефективного розподілу економічних ресурсів між різними способами їх використання для максимально можливого задоволення вимог суспільства, слід визнати її інформаційну природу, яка сьогодні перебуває на етапі змістовних трансформації: 1) відбувається трансформація сутності категорії "економічних ресурсів", постійно розширюється розуміння навколишнього світу та можливості людини щодо їх споживчого використання; 2) зникають та розробляються способи виготовлення економічних благ відповідно до потреб споживачів, а також до поточних ресурсних можливостей суспільства та природи; 3) змінюється соціум, його цінності та правила здійснення господарської діяльності, стираються міжрегіональні межі, національні відмінності, формуючи загальносвітову цивілізацію; 4) трансформується сутність людських потреб, культура споживання та відношення до матеріальних об'єктів як уречевленого інформаційного способу задоволення потреби; 5) модифікується розуміння (бачення) максимально можливого та суспільно прийнятного способу задоволення потреб людства.

Вирішенню вказаних фундаментальних завдань і становленню інноваційно-орієнтованої економічної системи господарювання у світовому вимірі присвячені роботи багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, але особливе значення для нашої статті мають наукові праці: Дж. Даннінга, О. Білоруса, І. Бураковського, Р. Вернона, Ч. Гіла, В.П. Степаненка, А.А. Кутейнікова, А. Гальчинського, В. Гейця, І.Іванова, Р. Камерона, Л. Кістерського, Д.Г. Лук'яненка, В.Є. Новицького, В.С. Будкіна, А.П. Румянцева, О. Вільямсона, Ю.П. Морозова, Д.В. Соколова, М. Шабанова та ін.

Незважаючи на значну кількість накопиченого емпіричного матеріалу щодо протікання та впливу інноваційних процесів на економічні системи різних рівнів, сьогодні залишається невирішеним ряд питань прогнозування розвитку державних економік за сучасних глобальних умов, недостатньо однозначно вдалося описати зв'язки між інноваційною активністю у тій чи іншій країні та рівнем матеріального добробуту її громадян, не розкрито механізми інноваційних транскордонних трансфертів. Недостатній рівень осмислення вказаних аспектів не дозволяє говорити про формування довгостроково стабільних та соціально ефективних національних економік, підготовку достатньо обґрунтованих стратегій національного розвитку тощо.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На цій основі слід вказати на необхідність формалізації предметного поля авторських досліджень на основі виділення найбільш важливих аспектів проблематики впливу глобальних інноваційних процесів на розвиток національної економіки України, її регіональних підсистем і виробничо-комерційних утворень мікрорівня.

Особливу увагу слід приділити розробці механізмів моніторингу глобальних змін та технологій коригування державної стратегії соціально-економічного розвитку на цій основі. Вирішення вказаного завдання слід було б побудувати на основі механізмів партнерства на регіональ-

ному рівні нашої держави та використання загальносвітового інформаційного потенціалу, досвіду реалізації науково-дослідних робіт та комерціалізації інновацій різного роду.

Зміна моделей розвитку супроводжувалася домінуванням у певні історичні періоди тої чи іншої моделі інноваційних процесів. На цій основі варто зробити декілька узагальнень:

— актуалізація інноваційного чинника у змінах і функціонування соціально-економічних систем мають постійний характер, а також поширюються на їх різні рівні та в усі економічні процеси;

— виділення та домінування інновацій як ключового та загальносистемного фактору розвитку виробничо-комерційних утворень різних рівнів;

— прискорення інноваційних процесів за рахунок одночасного залучення до них усіх учасників (від наукових установ, виробників, споживачів і суспільства в цілому);

— розвиток "інформаційної філософії" обґрунтування господарських рішень на основі доступності інформаційних джерел та динамічному розвитку комунікаційних технологій, який має наслідком глобальний масштаб інноваційних процесів і змін, які викликає.

Таким чином, слід говорити про повсюдне поширення інноваційних процесів і зростання ролі інформаційного чинника на усіх рівнях соціально-економічних систем. Переходячи до дослідження процесів інноваційної природи, що існують на усіх рівнях соціально-економічних систем, слід відзначити, що вони виступають об'єктивною необхідністю та передумовою сучасного розвитку. Інноваційні процеси, на наш погляд, вистають результатом практичного використання знань як нематеріального ресурсу або об'єкта, що залучається до діяльності людини.

МЕТА ТА ЦІЛІ РОБОТИ

На цій основі метою даної роботи слід вважати побудову концепції соціально-економічного розвитку України у контексті глобальних інноваційних процесів, формування міжнаціональних інноваційних мереж, зміни сутності економічної діяльності. Досягнення цієї загальної цілі можливе на базі вирішення комплексу часткових завдань:

— адекватного розуміння та кількісного аналізу загальносвітових інноваційних трансформацій, що на усіх рівнях економічних систем;

— конструктивне засвоєння і ефективне використання загальносвітового інноваційного потенціалу для стимулювання національного розвитку України;

— визначення потенціалу і механізмів партнерства України та вітчизняних підприємств на глобальній економічній арені у процесах генерування та розповсюдження інновацій;

— розробка внутрішніх механізмів інноваційного розвитку на основі світового досвіду, регіонального профілю та ресурсних можливостей України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фундаментальні зміни внутрішньої логіки економічних відносин, а також самої метрики споживчих чи промислових ринків відбуваються під впливом становлення і розвитку інформаційного типу виробництва товарів ("економіки знань"), змін суспільства в цілому чи окремих

індивідів. Підтвердженням цього виступають емпіричні тенденції та сучасні напрями економічних досліджень науковців різних країн світу. Як наслідок, необхідно переосмислити роль і значення аналітичних інструментів в управлінні розвитком національних галузей та сфер бізнесу, а також по новому визначити такі традиційні категорії, як "споживач", "товар", "ринок" тощо. Високий рівень конкуренції на внутрішньодержавних і світових ринках, зміна споживчих уподобань під впливом інтенсивних трансфертів культурних, освітніх і моральних цінностей між націями визначають необхідність постійного розвитку підприємств.

Не зупиняючись на причинах, які зумовлюють трансформацію таких суспільних ментальних прототипів (економічних парадигм), як класична економічна теорія, неокласична, інституційна моделі економіки чи інші підходи до дослідження економічних процесів, хотіли б вказати на об'єктивність і необхідність таких змін. Виникнення та домінування у різні історичні періоди часу певних теоретичних концепцій ґрунтується на трьох основних процесах:

1) змінах у природному оточенні людини;

2) змінах у соціальному просторі, трансформації суспільства;

3) змінах людини як соціально-біологічної істоти.

Таким чином, більшість процесів, які протікають на глобальному, макроекономічному та корпоративному рівнях, сьогодні, мають інноваційну природу. Відносна доступність усіх факторів виробництва, зростання ролі людського чинника, а також постійне прискорення економічних трансакцій визначають виключну роль інформації для прогнозування, планування, організації, мотивації та контролю діяльності вітчизняних підприємств. Інформаційний ресурс виступає сьогодні ключовим чинником досягнення поточної ефективності і довгострокової конкурентоспроможності на більшості товарних ринків. У свою чергу інформація як предмет і засіб праці має наслідком отримання двох категорій товарів — інформаційного та інтелектуального продукту. Сьогодні залучення до господарювання фінансових ресурсів, використання тої чи іншої техніки, найм на роботу певних працівників та інші процеси на підприємствах безпосередньо визначаються накопиченим його власниками чи керівниками інтелектуальним капіталом. З другого боку, як і в природному середовищі, більшість бізнес-процесів чи їх окремих стадій мають крім матеріальної складової, ще й інформаційну. Отже, інноваційні рішення як спосіб накопичення інформаційного чи інтелектуального капіталу безпосередньо виступають передумовою ведення діяльності на ринку та основою отримання економічних результатів компаніями.

Якщо вивчати сутність інформації як потоку повідомлень з навколишнього середовища, то знання — це продукт обробки цього потоку, який перебуває у залежності від міркувань, уподобань і свідомості суб'єкта сприйняття. Інформація більше пов'язана з рефлексією та фізіологічними реакціями людини, тоді як знання — це продукт свідомої і цілеспрямованої діяльності. Вкажемо ще на одну характеристику знання та інформації — їх відносність, що зумовлена мінливістю людської істоти, її адаптивністю та гнучкістю.

Необхідно вказати на відмінність у поняттях "інформація" і "знання", які у подальшому в роботі будуть вжи-

ватися для обґрунтування авторських позицій. Щодо визначення інформації, то вище нами представлено найбільш загальне розуміння цього терміна, а під знаннями ми будемо розуміти продукт діяльності людини, у першу чергу інтелектуальної праці на основі доступних їй інформаційних ресурсів. Традиційно під знанням також розуміють доведене істинне переконання. Західні епістемологи акцентують увагу на характеристиці "істинності" знання, а азійські науковці — на "доведеному переконанні". Різниця між знаннями і інформацією може бути пояснена нами на основі переліку відмінностей між ними:

- знання відрізняються від інформації наявністю певної внутрішньої структури, способу організації інформаційного масиву;

- знання в основному є сприйнятою (та певною мірою, засвоєною) інформацією;

- формування знання передбачає використання людиною певної системи кодування (обробки) інформації, тобто перетворення сприйнятого з реальності факту у символи;

- знання — це суб'єктивно оцінена інформація, тобто процес сприйняття інформації передбачає формування відношення суб'єкта до неї;

- знання відрізняється від інформації певним рівнем узагальнення (агрегування, стиснення інформаційного масиву), що передбачає використання суб'єктом сприйняття певних цільових критеріїв сприйняття;

- знання, зазвичай, характеризуються більшим рівнем достовірності порівняно з інформацією.

Фактично саме знання і формують передумову генерації інновацій в усіх сферах людської діяльності, а інформація виступає необхідним забезпечуючим елементом інноваційних процесів.

Більшість наукових досліджень у сфері аналізу глобальних соціально-економічних тенденцій виділяють три основні напрями сучасних змін, які і виступають каталізаторами інформаційного розвитку світової економіки:

1. Стабільна тенденція до зростання у структурі валової доданої вартості частки послуг та наукомістких продуктів дозволяє створювати економічні блага з мінімально можливими витратами ресурсів, закладає основу для накопичення "невідчутного багатства нації".

2. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій і удосконалення технічних засобів роботи з інформацією, з одного боку, прискорює економічні трансакції на ринку і внутрішні процеси соціально-економічних систем, а з іншого боку — формує певні класи населення, що спеціалізуються на роботі з інформацією.

3. Вплив інформаційних чинників на господарське використання усіх інших факторів суспільного виробництва посилюється з кожним роком, що проявляється у зміні галузевих меж, деформації товарних ринків, створенні складних економічних благ (як комплексу матеріальних та нематеріальних характеристик).

Сьогодні існують два підходи до організації інноваційних процесів на рівні окремої держави:

1. Визначення теоретичної моделі функціонування інноваційних механізмів держави (науково-дослідних установ, фінансових підсистем підтримки тощо) на основі завдань, що перед нею визначає нація, ринкове чи геополітичне оточення.

2. Розробка моделі організації інноваційної діяльності у країні на основі власного чи запозиченого дос-

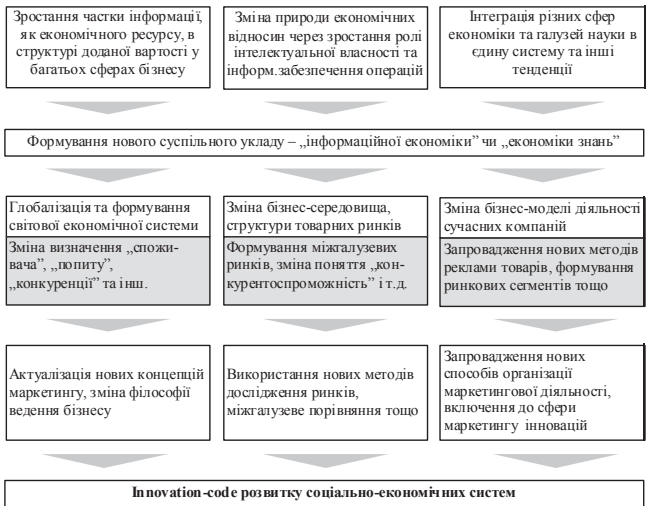

Рис. 1. Інноваційна природа розвитку соціально-економічних систем різних рівнів

віду господарювання у певних сферах бізнесу, аналізу комерційної інформації, використання загальносвітових інформаційних ресурсів, допомоги міжнародних організацій тощо.

Отже, швидкий обмін інформацією на базі комп'ютерних технологій, стирання граней між різними галузями науки та інші тенденції глобалізації соціально-економічного середовища мають наслідком зменшення внутрішньовиробничої спеціалізації праці, тобто інтеграції різних галузей знань і сфер управління, знищення відмінностей у посадових обов'язках. Таким чином, накладаючи описану вище тенденцію до підвищення ролі інновацій в розвитку держави, слід представити базове розуміння впливів такого типу (рис. 1).

Слід наголосити, що динамічність змін на усіх рівнях соціально-економічних систем часто не дозволяє підприємствам повторно використовувати успішний досвід реалізації інновацій, тобто вирішення будь-якої нової проблеми чи завдання у господарюванні вимагає від суб'єктів господарювання використовувати все нові й нові методи пошуку, аналізу та обробки комерційної інформації, запровадження все нових (інноваційних) бізнес-ідей, використання більш прогресивніших технологій комунікацій зі споживачами тощо. Розуміння саме з таких позицій складової розвитку соціально-економічних систем за сучасних умов виключного значення набуває здатність персоналу засвоювати нову інформацію, вміняти її швидко та якісно аналізувати, а також генерувати інноваційні рішення.

Важливість інновацій для розвитку у тій чи іншій сфері бізнесу як в середині країни, так і на зовнішніх ринках визначається великою кількістю факторів, але слід визнати домінування певного різновиду інновацій у певних галузях економіки. У таблиці 1 представлена спроба сегментувати галузі промисловості за критеріями інноваційної спрямованості їх розвитку.

Основним призначенням наведеної таблиці слід вважати необхідність врахування передумов реалізації тих чи інших національних стратегічних орієнтирів розвитку країни. Іншими словами, визначаючи за пріоритет розвиток аерокосмічної галузі, в Україні повинна бути створена потужна дослідницька база та механізми міжнародної кооперації, що на поточний момент часу не відпові-

Таблиця 1. Структуризація сфер діяльності в залежності від інноваційного чинника для розвитку ринків

Основна форма інновацій	Характерні приклади сфер діяльності	Особливості маркетингової діяльності	Макроекономічні регулятивні інструменти	Ключові фактори конкурентоспроможності
Товарні інновації галузей переробки	Програмне забезпечення, виробництво обладнання, нових інструментів тощо	Застосування продуктової концепції маркетингу, пошук нових споживчих потреб та уподобань	Залучення венчурного фінансування, полегшення процедур сертифікації тощо	Наявність інноваційного товару, який оптимально відповідає потребам споживачів
Інновації в сфері ресурсного забезпечення галузей постачання	Сільське господарство, легка промисловість, галузі використання природних ресурсів	Переважає технологічна концепція маркетингу, постійний бенчмаркінг, дослідження структури та динаміки розвитку суміжних переробних галузей	Створення організацій з підтримки трансферу технологій у світовому масштабі та підтримки низько технологічних проектів	Наявність прогресивної технології і прогнозування розвитку переробних галузей
Інновації в сфері інтеграції різних галузей та створення між секторальних структур	Аерокосмічна промисловість, електричне та електронне обладнання, телекомунікаційні та комп'ютерні технології, напівпровідники	Активний маркетинг спрямований на майбутні потреби суспільства, окремих країн чи ринків	Сприяння кооперації у сфері наукових розробок, підтримка проектів з розвитку інфраструктури, сфери професійних послуг	Наявність товару і технологій його виробництва, які відповідають перспективним потребам споживачів
Інновації в сфері «високих технологій» і проблемно-орієнтованих рішень	Біотехнології, хімічна промисловість, фармацевтика, виробництво нових матеріалів	«Маркетинг майбутнього», «створення» нових потреб споживачів, нових ринків, постійний моніторинг ринку інновацій у світі	Організація підтримки високотехнологічних наукових розробок, сприяння розповсюдженню переважових інновацій у суміжні сфери	Розробка майбутніх товарів відповідно до поточних і перспективних потреб споживачів

дає дійсності. Подібним чином, використовуючи проліюстровані у таблиці зв'язки, можливо оцінити адекватність та реалістичність національних пріоритетів довгострокового розвитку, їх відповідність наявним можливостям нашої держави.

Зважаючи на вищевикладені міркування, ми підтримуємо споживчо-орієнтовану концепцію економічного аналізу, дійшли висновку щодо необхідності порівняння продуктивності праці за різними країнами світу. Таким чином, традиційний чи стандартний індикатор оцінки рівня ефективності використання трудових ресурсів держави зазначено у табл. 2.

У представленій таблиці нами наведено порівняння рівнів продуктивності праці за країнами вибірки, які розраховані у так званому стандарті купівельної спроможності, що, по суті, відображає прив'язку грошової одиниці до споживчого кошику у ЄС. Отже, на основі даних таблиці, представлені вище, слід відзначити, що зі всіх країн-виробників найвищу продуктивність праці зафіксовано протягом 2003—2006 рр. у Франції. Станом на 2006 рік цей показник у Франції вищий на 21%, ніж середньоєвропейський рівень. Більшість порівняно "молодих" членів ЄС (Естонія, Польща, Румунія) суттєво відстають

як кінцевий і представлений певним чином результат науково-практичного пошуку, який володіє корисністю (цінністю) у певній сфері людської діяльності. При цьому корисність (цінність) визначається у працях різних науковців порізно: підвищення ефективності, отримання додаткової продукції, скорочення тривалості виробництва, підвищення рівня задоволення вимог споживачів, зростання гнучкості тощо. Далеко не повний перелік таких критеріїв визначення корисності нововведення свідчить про складність проблеми оцінки їх використання і різноманітність застосовуваних наукових підходів.

Переходячи до вивчення інноваційних процесів у їх практичній реалізації, слід вказати ще на один аспект нашого дослідження. Вважається, що інновація як об'єкт господарського використання містить у собі чотири ключові складові — інформаційну, матеріальну, соціальну та економічну. Саме єдність елементів такої природи дозволяє визначити інновації як об'єкт господарського використання. Справді, інформаційна складова інновацій втілюється у об'єктах інтелектуальної власності, що формалізують нововведення у суспільно зрозумілих символах чи нормах, правах на її використання, а також у використаних для її розробки інформації чи знаннях, які зробили можливим її існування. Матеріальний результат господарського використання інновації який проявляється у соціально-економічних системах, або ж матеріальні наслідки використання інновації, дозволяють прямо чи опосередковано ідентифікувати корисні ефекти та говорити про матеріалізацію нововведення. Виникнення та використання інновацій можливе тільки у певному соціальному просторі та у рамках певної соціальної групи, яка здатна сприймати нову інформацію, генерувати на її основі нові знання, розробляти практично корисні способи кращого задоволення споживчих

Таблиця 2. Продуктивність праці у стандарті купівельної спроможності, % (ЄС-25 = 100%)

Країна	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.*
ЄС-25	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Німеччина	100,30	100,10	103,00	102,00	105,00
Великобританія	107,00	107,10	106,70	106,00	110,00
Франція	120,50	119,00	119,20	121,00	124,00
Фінляндія	106,70	107,70	106,70	107,00	111,00
Естонія	47,90	50,90	55,90	61,00	66,00
Польща	58,00	59,00	58,00	59,00	62,00
Румунія	34,00	36,30	39,20	37,00	40,00
В середньому за країнами вибірки	85,76	86,29	87,11	87,25	90,75
Японія	92,50	93,10	92,60	97,34	101,76
США	134,90	137,20	136,10	135,00	136,00

* — попередня оцінка

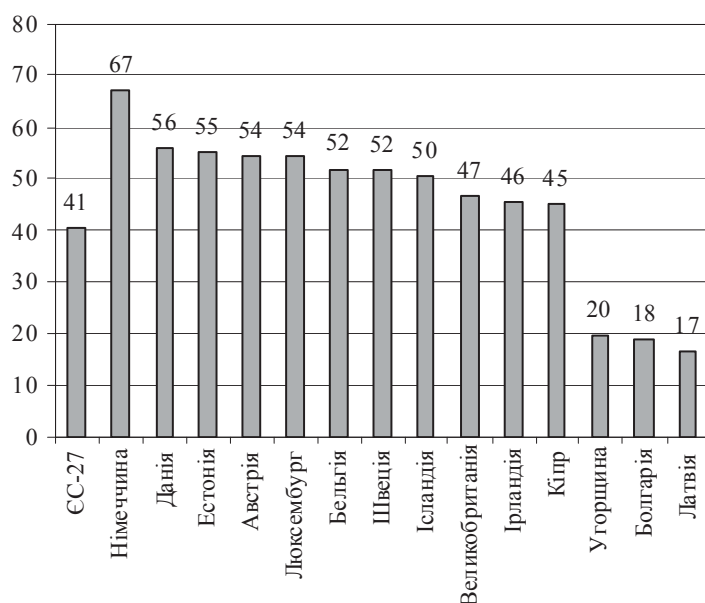

Рис. 2. Частка підприємств, що реалізовували інновації, від їх загальної кількості суб'єктів господарювання у 2006 р.

потреб. Процес розробки інновації та її господарське використання вимагають здійснення руху капіталу, коштів, що, безперечно, є елементом економічної діяльності суспільства. Крім того, здатність інновації використовуватися для задоволення споживчих вимог за досягнутого рівня суспільного розвитку дозволяє сформувати її суспільні еквіваленти у сфері обміну (вартісний еквівалент). Таким чином, саме представлені чотири аспекти дозволяють позиціонувати поняття "інновації" у системі економічних відносин і суспільному виробництві.

Вважаємо, що сучасні суб'єкти господарювання та соціум не тільки активно працюють над пошуком нових більш досконалих форм організації суспільного виробництва, уникнення обмеженості факторів виробництва, але й над самим споживачем та його потребами. Цим самим досягається часткове та більш швидке вирішення базового економічного протиріччя між ресурсами та потребами на основі двох напрямів:

— уникнення обмежень матеріальних складових виробничого процесу на основі інтенсивного використання інформаційних ресурсів, досягнення більш повної взаємозамінності факторів виробництва, створення значної

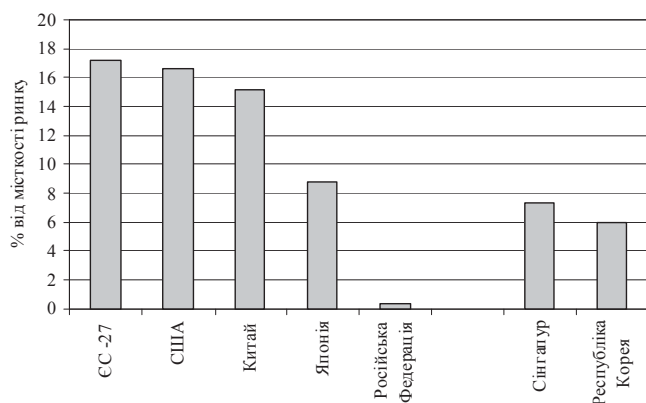

Рис. 3. Ринкові позиції країн на високотехнологічних ринках світу у 2005—2007 р.

кількості можливих альтернативних варіантів виготовлення економічних благ; на цій основі досягається економія наявних ресурсів, їх інтенсивне поновлення чи перехід на споживання необмежених ресурсів;

— зниження "необмеженості" потреб суспільства в цілому та окремих споживачів на основі використання інформаційних технологій організації суспільного укладу, процесів накопичення, споживання та інформаційної підготовки індивідів у процесі їх соціалізації.

Рівень просування тої чи іншої країни у цьому напрямі можливо у загальному випадку охарактеризувати на основі співставлення частки інноваційних підприємств від їх загальної кількості, або частки підприємств, що реалізовували інноваційні проекти у своїй діяльності досягаючи вищої ефективності, і цим самим, кращим чином вирішити проблему обмеженості економічних ресурсів. На рис. 2 нами представлена інформація щодо рівня цього показника за країнами-лідерами ЄС і країнами наближеного до України рівня розвитку.

Слід також відзначити, що країни з найбільшими частками таких підприємств, фактично найінтенсивніше створюють своє майбутнє, закладаючи основу для майбутніх ринків, сфер бізнесу, формуючи потенціал розвитку. Середньоєвропейське значення цього аналітичного індикатора становить близько 40%, а це дає можливість стверджувати, що перевищення цього рівня є реальною заявкою на конкурентоспроможність економічної системи країни на глобальних ринках. Вибір саме країн ЄС мотивований попереднім аналізом частки окремих глобальних країн чи регіонів у світовому ринку високих технологій та науково містких (інноваційно-містких) товарів. Розподіл цього важливого для світової економіки ринку між глобальними операторами представлений на рис. 3.

Фактично саме країни ЄС виступають найближчими інноваційними донорами для України та орієнтирами розвитку. Згідно з представленою на діаграмі інформацією, економічна система ЄС забезпечує 17,2% пропозиції на ринках високотехнологічних товарів. Враховуючи те, що економічна система ЄС сформована національними економіками багатьох країн регіону, слід вказати на відсутність конкурентного потенціалу у кожній з них окремо. Наприклад, три країни США, Японія і Китай разом забезпечують близько 40,5% загальної місткості науково місткої продукції. Показовим є факт суттєвого відставання Російської Федерації від країн / регіонів-лідерів, так як рівень розвитку економіки України може бути прирівняний до рівня її економіки. Крім того, більшість закономірностей та проблем розвитку інноваційних механізмів у обох країнах співпадають внаслідок історичної глибокої інтеграції науково-дослідних робіт в межах СРСР.

Ефективність комерціалізації інновацій суттєво відрізняється за різними галузями промисловості чи секторами бізнесу, що особливо показовим є для характеристики джерел розвитку економічної системи. Відповідно до закладеної вище логіки економічних досліджень ключових інноваційних факторів розвитку економічних систем, найбільша ефективність реалізації інновацій повинна забезпечуватися саме у сферах, пов'язаних зі збо-

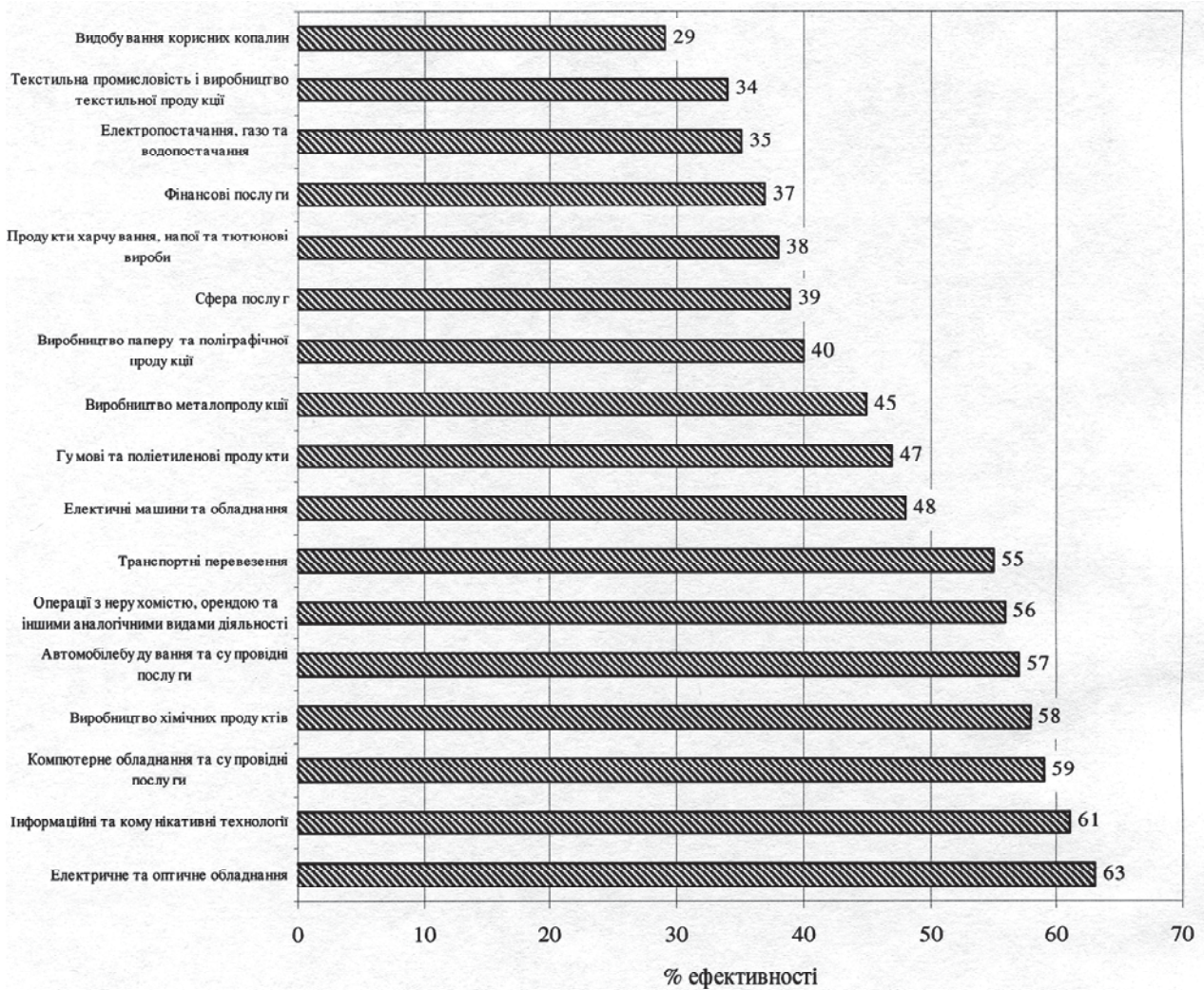

Рис. 4. Рівень ефективності (дохідності) інновацій за різними секторами економіки ЄС в 2005–2007 рр., %

ром, обробкою та передачею інформації, сферах, пов'язаних з обслуговуванням населення та підвищенням якості його життя. Виходячи з цього, нижче нами проведений аналіз рівня ефективності інновацій за країнами ЄС (рис. 4).

Отже, наші попередні висновки щодо найвищої ефективності використання інновацій у науково-містких галузях економіки повністю підтверджуються представленою діаграмою. Саме сфери бізнесу, що безпосередньо пов'язані з протіканням інноваційних процесів у ЄС, забезпечують найвищу ефективність і виступають основним "двигуном" загального соціально-економічного розвитку.

Виступаючи завершальним результатом науково-технічних розробок та різного роду досліджень, інноваційні процеси справляють масштабний вплив на різні сектори економіки, зумовлюючи наслідки (зміни) другого порядку. Таким чином, традиційно говорять про цикли поширення інновацій у економічних системах при відповідному інвестиційному забезпеченні. Аналізуючи інтенсивність та результативність інноваційних процесів, ми наближуємося до розуміння майбутньої структури виробництва, споживання, конкурентної ситуації тощо.

Витрати на інноваційні процеси, їх інвестиційне забезпечення мають основним джерелом фінансування ВВП країни, але слід відзначити, що їх традиційно розподіляють на централізовані (державні) і приватні джерела фінансування досліджень і розробок. Співвідношення між цими двома джерелами і характеризує в цілому

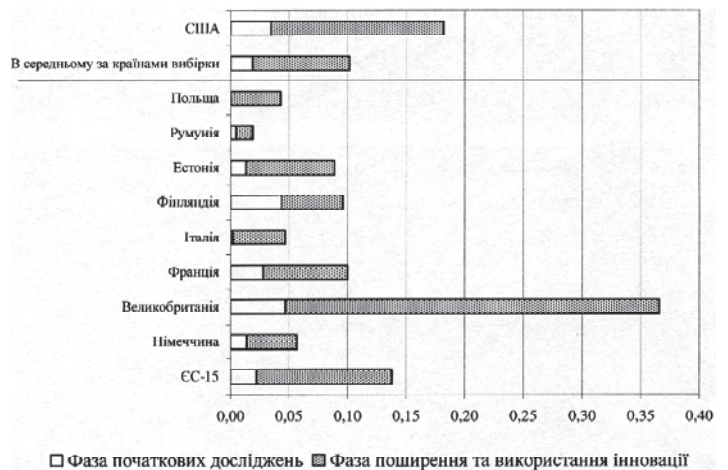

Рис. 5. Венчурне фінансування на різних стадіях інноваційних процесів у 2006 р., % від ВВП

специфіку інноваційної політики тої чи іншої держави. Використання тих чи інших підходів до фінансування інноваційних процесів в цілому залежить від низки економічних факторів, основним з яких виступає високий ризик участі приватного капіталу на стадії фундаментальних досліджень і невизначеність майбутніх результатів.

Останнім часом в Україні досить часто звучать заяви щодо необхідності державної підтримки інноваційних процесів, особливо на стадії фундаментальних досліджень. Порівнюючи загальний обсяг фінансування досліджень і розробок, визначивши частку централізованих коштів у його загальній величині, слід зазначити:

— у всіх країнах ЄС частка централізованих джерел фінансування досліджень та розробок у його загальній величині перевищує 90%, середньоєвропейський показник становить близько 100%, а за країнами вибірки частка централізованих витрат сягає 95,1%;

— у той же час у США тільки близько 60—65% витрат на дослідження та розробки забезпечуються з централізованих джерел, залишок фінансується з інших джерел (громадських об'єднань, корпоративного сектора тощо);

— рівень і динаміка цього співвідношення у Японії протягом аналізованого періоду повторюють в цілому значення та зміни європейських країн, але інтенсивність інноваційних процесів у цій країні значно вища.

Альтернативою централізованим джерелам фінансування інноваційних процесів у всіх країнах світу визнаються венчурні механізми фінансування досліджень та розробок. Слід зазначити, що по своїй сутті венчурне фінансування передбачає можливість участі органів влади чи централізованих інвестиційних фондів. Але незважаючи на декларовану корисність і значну роль венчурного капіталу у формуванні інвестиційних ресурсів для інноваційних проектів, його роль залишається порівняно невеликою у структурі джерел фінансування більшості країн (рис. 5).

Відзначимо, що найвищого рівня розвитку венчурне фінансування набуло у Великобританії та США, а всі європейські країни суттєво відстають від цих двох лідерів. На наш погляд, економічні системи США та Великобританії значною мірою пов'язані партнерськими зв'язками та досвідом тривалої співпраці протягом майже усього ХХ століття. Такі міркування наштовхують на думку про обмін досвідом використання венчурного капіталу для інтенсифікації інноваційних процесів між цими двома країнами.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати нашого дослідження, слід додатково зазначити, що близько 58% ВВП країн ЄС спрямовуються на заощадження домогосподарств як основного джерела фінансування економічного розвитку за умов ринкової економіки. Відзначимо, що саме приватні заощадження є основним джерелом формування фінансових ресурсів, особливо у США та Великобританії. Створюючи потенційно вільні фінансові ресурси у формі заощаджень домогосподарств, слід вказати на той факт, що більшість з них надходить у інвестиційну сферу не одразу, а через декілька економічних циклів (років). Розмір же валових інвестицій, визначений як відсоток ВВП, становить близько 20%, тобто кожна п'ята грошова одиниця вартості економічних благ країн ЄС реінвес-

тується в економіку. Така ситуація цілком характерна для сучасного етапу динамічного розвитку інноваційних процесів та мінливості глобальних ринків.

Відзначимо також значне перевищення обсягів валових інвестицій у США та Японію, ніж у будь-якій іншій країні ЄС. У межах самого ЄС існують значні відмінності між інвестиціями в розрізі країн-учасників. Наприклад, станом на 2006—2007 рр. безперечним лідером за цим показником серед країн ЄС є Німеччина, але навіть досягнутий у цій країні рівень інвестування сягає ледве 50% від обсягів валових інвестицій Японії і становить близько 22% від аналогічного показника США. При таких масштабах інвестиційних витрат говорити про валові інвестиції у нових країнах-членах (Польщі, Румунії, Естонії) взагалі не доводиться.

Про рівень суспільної уваги та ресурсного забезпечення інноваційного розвитку економіки певної нації свідчать пропорції розподілу ВВП країни, а саме частка, що спрямовується на фінансування науково-дослідних робіт. Виходячи з цієї тези, зробимо декілька узагальнень: 1) найвищий рівень пріоритетності та максимальний масштаб фінансування досліджень і розробок зафіксований у США, що на 0,32% перевищує аналогічний показник ЄС та на 0,35% — Японії; 2) очевидно, не слід повністю ототожнювати інтенсивність інноваційної діяльності у певній країні з масштабами фінансування досліджень і розробок (як приклад, слід навести досвід Німеччини, Великобританії, Японії, що сформуливали науковомістку структуру національних економік, але аналізований показник у них нижчий за США, Естонію); 3) нові країни-члени ЄС, такі як Польща та Румунія, фактично субсидуються інтелектуальним капіталом з боку більш розвинувих країн-членів, не надаючи інноваційним процесам значної уваги (хоча разом з цим вони демонструють позитивну тенденцію зростання ВВП).

Література:

1. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України. — К.: ВО "Батьківщина", 2001. — 300 с.
2. Вальтун К.К. Информационная теория стоимости. — Новосибирск: Наука, 1996. — 413 с.
3. Гальчинський А.С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. — К.: Українські пропілеї, 2001. — 319 с.
4. Геец В.Н. Социогуманитарные составляющие перспектив перехода к социальноориентированной экономике в Украине // Экономика Украины. — 2000. — № 1. — С. 4—11.
5. Морозов В.С. Міжнародні фінанси: Підручник / О.І. Рогач, А.С. Філіпенко, Т.С. Шемет та ін.; за ред. О.І. Рогача. — К.: Либідь, 2003. — С. 347—359.
6. Рогач О.І., Шнирков О.І. Транснаціоналізація світового господарства та перехідні економіки: Навч. посіб. — К.: Видавничий центр "Київський університет", 1999. — 302 с.
7. Транснаціональні корпорації: Навч. посібник / В. Рокча, О. Плотніков та ін. — К.: Таксон, 2001. — 304 с.
8. Якубовський С.А. Современные транснациональные корпорации: регулирование деятельности и роль в мировой экономике: Монография. — Одесса: Астропринт, 1998. — 168 с.

Стаття надійшла до редакції 02 лютого 2009 р.